

VI. zasedání již tradiční mezinárodní filosofické letní školy na Korčule, které probíhalo ve dnech 20.—30. srpna 1969, mělo na programu závažnou a aktuální problematiku vztahů moci a humanity v soudobé společnosti. Na řadě přednášek a diskusí se zde podíleli nejen přední jugoslávští marxističtí filosofové a sociologové, jako V. Korać, V. Milić, V. Sutlić, G. Petrović, D. Pirjevec, R. Supek, L. Tadić, A. Krešić, I. Kuvačić, B. Bošnjak, M. Djurić, S. Stojanović, V. Rus, D. Grlić, D. Šušnjić a další, ale i někteří marxističtí a nemarxističtí pokrokoví myslitelé, vědci a publicisté ze zahraničí, jako L. Goldmann (Francie), E. Paci (Itálie), J. Lewis (Velká Británie), F. Marek, G. Henning (oba Rakousko), K. H. Volkmann-Schluck (NSR), A. Künzli (Švýcarsko), H. Fleischer (záp. Berlín) a další. Kromě hlasů, které křivily s povděkem řadu zajímavých a cenných přednášek a myšlenek, bylo mezi posluchači-studenty i od některých autorit slyšet také kritické připomínky, které se týkaly zejména abstraktního, spekulativně akademického přístupu některých mluvčích k této životně aktuální problematice a podcenění organizačních podmínek hodnotné diskuse.

My si zde stručně povšimneme pouze některých nejhodnotnějších a nejzajímavějších příspěvků ke zmíněné ústřední problematice bez nároků na úplnost a dodržování časového pořadí.

Různá pojetí moci, jejích zdrojů a působení

A. Krešić hovořil na téma *Nenásilí jako forma lidské existence*. Silu považoval především za fyzickou kategorii a přírodní vlastnost a násilí definoval jako nezákonné použití síly. Poukazoval také na to, že člověk vedle hmotné síly akumuluje v různých formách i sílu duchovní. E. Paci ve své přednášce o intersubjektivnosti moci charakterizoval moc fenomenologicky jako intersubjektivní vztah, který vyplývá z organizace a dělby práce. V. Sutlić v přednášce nazvané *Moc a lidskost* vycházel ve svých úvahách o moci z metafyziky práce a praxe. Moc definoval jako možnost práce a činnosti a jejich řízení. Marxovu pracovní praxi a vůli k organizaci považoval za analogii Nietzscheovy vůle k moci. I. Kuvačić ve svém rozboru *Současných forem duchovního násilí* odlišoval používání fyzického násilí od manipulace s technicko-organizačními prostředky ovlivňování. K hlavním formám duchovního násilí počítal 1. fašistickou manipulaci, která je založena na kombinaci policejního teroru a iracionální propagandy, 2. peněžně tržní manipulaci, založenou na komerčním emocionální reklamě a represivních tendencích a 3. stalinskou manipulaci, založenou na byrokratickém využívání revolučních tradic a eschatologie proti všem reálným i potencionálním úchylkám. Současně varoval před nadcházejícím nebezpečím kosmického násilí a manipulace. Prof. Vrcan v polemice proti jednostranným, převážně negativním koncepcím moci hovořil o mož-

nosti koncepcí moci s dvoji tváří, která může sloužit i pozitivním hodnotám. R. Bojanović navrhol klasifikovat manipulaci podle psychologických motivů a odlišit manipulaci vázanou na motivy přizpůsobení a podřízenosti od manipulace vázané na indoktrinaci hodnot a psychologický útlak. D. Šušnjić předsnesl v diskusi několik pozoruhodných tezí o zdrojích a povaze manipulace. Manipulace je podle něho: a) Založena na změnách percepce struktury potřeb. b) Její podmínkou je vytvoření situace nejistoty. c) Jejím prvním krokem je nabídnutí forem pro zvládnutí situace. K jejím základním rysům dále patří d) hodnocení obsahu informací podle zdroje autority, e) nadvláda institucionálního myšlení nad kreativním, f) monopol informací, g) ostrá antinomičnost informací, h) snaha změnit základní hodnoty systému v elementární potřeby člověka. D. Pirjevec uvedl ve své přednášce nazvané *Národ a moc*, že zdrojem moci jsou technologické aplikace kreativního lidského ducha a že národy se konstituují subjektivními akty technologické revoluce, založenými na vůli k moci. L. Tadić, který hovořil na téma *Moc elit a demokracie*, odvozoval moderní pojetí moci od Hobbesova rozlišení mezi prostou silou (potentia) a legální vládou (potestas), řídící se státním zájmem. Moc definoval jako násilné vnucování vůle a převahu fyzického donucování nad mocí právní. Moc jako právo silnějšího a vláda bez dialogu a diskusí slaví své orgie ve fašismu. Také poukázal na rozdíl mezi racionální autoritou a útlakem, a s odvoláním na M. Webera hovořil o převaze mocných v mezinárodních vztazích a o moci jako dominující kategorii sociálního života. Dále kritizoval elitistické teorie Moscy, Pareta a Michelse, které dosáhly svého praktického vrcholu rovněž ve fašismu. Elita je podle nich jako privilegovaná skupina schopných a mocných stavěna nad neschopné a bezmocné masy a konzervativní tradice proti plebejským tendencím revoluce. Na místo jednoty ve jménu pravdy nastupuje jednotu ve jménu moci, zastupitelská demokracie se přeměňuje v plebiscitární a politický život vyúsťuje v politickou patologii.

Mocenské krize humanity a hledání východisek

A. Krešić a M. Bošnjak spatřovali určitou analogii mezi vývojem křesťanství a marxismem. Podle Krešiće bylo původní křesťanství protestem proti převládání síly v lidských vztazích a jeho idea lásky k bližnímu byla formou totožnosti jednotlivce s rodem. Biblické křesťanství však bylo potlačeno silou státní církve a zanechalo po sobě určitou ideu humanity. Podobně i pro marxismus je východiskem člověk zbavený útlaku a hlavním cílem komunismu není ani kolektivismus, ani egoismus, ale altruistní, svobodná křesťanská humanity. Jejím hlavním předpokladem je svobodná mezilidská komunikace bez použití argumentů síly. Podle Bošnjaka politizace a ideologizace původních idejí probíhá nejen v křesťanství, ale

ve marxismu. Parciálně atributivní pojetí člověka je v nich jen předformou pojetí podstatného antropologického univerzalizmu. M. Djurić v přednášce *Krise sebezpočtení člověka* hovořil o úpadku substancionálního myšlení a růstu nedůvěry k humanismu a jeho pevným měřítkům, jakož i o snahách odstranit všechno zprostředkování. Určité vyvrcholení tohoto vývojového trendu představuje podle něho M. Heidegger svým zjištěním, že v lidském světě je vše možné a nic závažné. Přitom však nelze podceňovat hodnoty antiky v pojmání člověka, neboť jinak by se mohl stát jediným důstojným dílem svobody člověka planetární imperialismus. E. Paci poukazoval na to, že socialismus stojí před problémem rozdělení práce a technostuktury přeměňující člověka v pouhý objekt. Intersubjektivnost, jež musí být stále znovu konstituována v konkrétních životních operacích lidí, by zde měla nastoupit na místo zvěčněné planifikace. K. H. Volkman-Schluck hovořil o politickém étosu demokracie na podkladě Periklova pojetí (jak je zachyceno u Thukidydy) a spatřoval v něm jedinou možnost omezování hranic moci. Rozpad tohoto étosu se prý stává základem příčinou svěového rozpoutávání moci. V. Korač ve své přednášce o pokroku a humanitě spatřoval hlavní otázku pokroku v přeměně poznání v praktickou moc. Humanismus je ohrožen především růstem racionalizovaných technokratických struktur, nelidskosti velkých kvantifikovaných systémů a polarizací světa na mocné elity a bezmocné masy. Pozitivní perspektivy nabízí překonání odcizené práce, přeměna dělníka v člověka a osvobození času pro úkoly lidské sebe-realizace. D. Pirjavec poukazoval na to, že iracionalizace a eschatologizace pojetí národa může mít za této situace katastrofální následky a že proto je dnes národnostní otázkou v Jugoslávii otázkou racionalizace a humanizace moci jednotlivých národů a jejího oprostění od všeho rodového a etnického. Jeden z diskutujících vyslovil také názor, že každý systém reprodukuje moc a otázku humanity je proto třeba postavit mimo oficiální instituce a systémy na půdu spontánních sociálních hnutí.

J. Ch.

Acta Universitatis Carolinae Philosophica et Historica 1968/4 obsahují tyto statě a studie: E. Urbánek, O znovuzahájení výuky sociologie na filosofické fakultě UK, J. Šiklová, Dějiny pražské sociologické školy v období mezi dvěma světovými válkami, J. Kapr, Poznámky k teoretické a empirické problematice funkce sociální prestiže ve stratifikaci, M. Marušiak, Vývoj pojetí sociální vazby, E. Urbánek, O pojmu sociální role, B. Baumann, K problematice tzv. dramatu identity, J. Sedláček, Ke klasifikaci definic pojmu inteligence v sociologické literatuře. I když se jednotlivé texty různí podílem kritické informace a samostatného zvládnutí problematiky, jde vcelku o záslužný a podnětný soubor, svědčící o jednotě teoretického úsilí pracovníků katedry sociologie na filosofické fakultě Karlovy university. Zvláště pozoruhod-

ná — vzhledem k současnému profilu naší sociologické práce — je tendence k hluboké integraci marxistické filosofie, sociologie, sociální psychologie a antropologie, již se vyznačují zejména studie Urbánkova a Baumannova; Její další rozvoj by znamenal průlom sui generis do našich sociologických tradic. Poslední čtvrtina sborníku je věnována zasvěceným recenzím nových zahraničních sociologických monografií.

I. D.

Sociologie a historie zemědělství č. 1/1969

První číslo letošního ročníku „Sociologie a historie zemědělství“ je výjimečné tím, že je číslem monotematickým. Zabývá se velmi důležitým aktuálním problémem, a to *Sociologií zemědělského podniku*.

Práce je zajímavá z několika hledisek. Především tím, že je československým průřezem vědecké činnosti v této oblasti. Autoři jsou pracovníky českých a slovenských institucí. Myslím, že je to pro vědu a vědecký rozvoj velmi šťastným a v dnešní době i velmi důležitým řešením. Československá věda a sociologie potřebuje jak komparativní, tak syntetické studie československé problematiky. Sborník je sice syntetický jen souhrnem v něm uveřejněných prací, ale to je typické pro většinu sborníků.

Další zajímavá stránka sborníku je, že ukazuje na posun nebo zaměření sociologie venkova k zemědělství a zvláště k otázkám práce v zemědělství. Neznám sice dostatečně zaměření sociologie venkova a zemědělství, ale na základě sborníku si myslím, že lze takto charakterizovat zaměření v této vědní disciplíně. A myslím si, že toto zaměření je správné a adekvátní potřebám vědy i společnosti.

Dále sub specie svého odborného zájmu bych chtěl konstatovat, že uvedená práce je zajímavá i pro sociology průmyslu (a nejen pro ně). Přináší mnoho zajímavých poznatků, které jsou aplikovatelné i v průmyslu a ukazuje na mnoho totožných problémů. Snad by se mohla někdy (v rámci Sociologické společnosti?) uskutečnit zajímavá a potřebná výměna názorů mezi sociology průmyslu a zemědělství.

Do sborníku přispěli:

H. Schimmerling dvěma statěmi: *Sociologie zemědělského podniku a Sociologické aspekty obsahu činnosti vedoucích pracovníků JZD*.

E. Němcová: *Podmíněnost způsobu jednání vedoucích pracovníků se zřetelem k některým specifickým aspektům jejich činnosti v zemědělských podnicích*.

E. Horáková: *Dráha (kariéra) vedoucích pracovníků v zemědělském družstvu*.

P. Sagora: *Vplyv niektorých štruktúro- tvorných prvkov na akceptáciu role vedúceho pracovnej skupiny*.

F. Křenek: *Výkon práce a uspokojení z práce v zemědělských podnicích*.

B. Foltán: *Sústava inštitucionalizovaných noriem, komunikácií a intergracných postojov pracovných skupín JRD*.